

Eski Düzenin Şampiyonu: Karl Polanyi'nin *Büyük Dönüşüm*'deki Otoriteryenizmi*

F. Michael Kunz**

“Sosyalizmin gerçekleştirilmesinin önündeki engelleri aşındıran, tam da, enternasyonalizmin ve demokrasinin unsurlarıydı...Solun sosyalistleri gittikçe daha fazla Sağın sosyalistlerine yaklaştı. Sağın ve solun anti-kapitalist güçlerinin birleşmesi – radikal ve muhafazakâr sosyalizmin kaynaşması...”

F. A. Hayek

İkinci Dünya Savaşı etrafındaki yıllar, büyük korkuların zamanıydı ve bu korkular büyük umutlara yol verdi. Karl Polanyi'nin bu korku ve ümit ortamında yazılan *The Great Transformation*'ı (Büyük Dönüşüm¹) yazının ekonomi ve topluma olan inancının birikimine delalet etmekteydi. Bu yazarın hedefi, Polanyi'nin kitabındaki fikirleri eleştirel bir bakışla gözden geçirmektir. Polanyi'nin piyasa, toplum ve liberalizmle ilgili görüşleri tetkik edilecektir. Kitapta ideolojinin ifade ediliş biçimi de tetkik edilecek bir mevzudur, çünkü kitabın tonu kitabın amacına ışık tutmaktadır.

İdeoloji

The Great Transformation'ın ihmal edileme-

yecek bir cephesi, (kitabın) ideolojisi ve ideolojik tonudur. Polanyi'nin kendisi belirgin ve çoğu zaman radikal bir ideoloji inşa ettiği için, ideolojiyle ilgili kelime seçimi (ideolojinin ifade ediliş biçimi) belirli bir meseleyle ilgili delilin algılanmasını veya bir eserin okuyucularını kazanmadaki (etkilemedeki) başarı derecesini etkiler. Siyasal ekonomi çalışmalarında ideolojiyi kullanan bir yazar Robert Higgs'dir. R. Higgs işaret etmektedir ki, ifadedeki “bayrak sözler”, “gölgesinde inananların toplandığı semantik sancaklar olarak hizmet görürler ve analizciye ideolojik ifadenin kullanımda (kullanılıyor) olabileceğini işaret ederler” (Higgs, 49-51). Bayrak kelimeler daha azametli ilkelerin kestirmeden ifadesi işlevini görürler, fakat aynı zamanda muhalefeti alarına geçirmeye de hizmet edebilirler. Polanyi, gerçekte, her iki görevi de yerine getiren ifadeler kullanmaktadır. Meselâ, Polanyi'nin dilinde, İngiltere'de piyasa

** Michigan State Üniversitesi James Madison Koleji İktisat bölümü master öğrencisi.

¹ *Büyük Dönüşüm*, Çev: Ayşe Buğra, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

“Şeytansı Değirmen” –fakirlere zarar veren güçlerin bileşimi– olmaktadır. Elastik ve heyecanları/hisleri tahrik eden ifadelerin kullanılması da yazarın ve kitabın ideolojisine ışık tutmaktadır. İşte dikkate değer başka bir örnek: “Kendi kendini düzenleyen piyasanın (piyasa fikrinin) zatî/aslı saçmalığı en sonunda toplumu tahrip etti” (Polanyi, 145). Muhalifini küçültmek/kötülemek gerçeğe-re/olgulara dayalı bir mütalâadan çok daha az ikna edicidir. Nihayetinde, bayrak kelimeler ve elastik ifadeler, özellikle üç yüz sayfadan daha hacimli bir eserde, aşırıya kaçırılır-sa, okuyucu üzerinde kesinlikle daha tesirli olacaktır. Bu yüzden, soru, Büyük Dönüşüm’ün, belirli bir dava için polemik yapan bir kitap mı, yoksa bir yeni akademik teori geliştiren bir kitap mı, veya her ikisini de bir ölçüde yapan bir kitap mı olduğudur.

Toplum, İnsan Tabiatı ve İktisat İlmî

Şüphe yok ki, Polanyi’nin piyasaya itirazı insanlığın şimdiye kadarki tarihinden -Homo Sapienslerin yakın zamanlara kadar hiçbir vakit bir pür piyasa ekonomisinde yaşamamış olmasından– gelmektedir. Polanyi, Polenezya kabile toplumlarından Mısır ve Roma’ya kadar toplumlara bakmakta ve kendi kendini düzenleyen piyasa ekonomisinin yaşandığına dair bir tek örnek dahi bul(a)mamaktadır. İlişkiler “simetri ve merkezîlik” kadar “mütekabiliyet ve yeniden dağıtım” tarafından da şekillendirilmektedir(48). Polanyi’ye göre kâr motifi değil sosyal ihtiyaçlar mütekabiliyet içinde mübadeleyi dikte etti. Kabile toplumları kabile reisini zenginliğin toplayıcısı ve yeniden dağıtıcısı olarak kullandı, imparatorluklar geniş bürokrasileri zenginliklerini toplamak ve tahsis etmek için istihdam etti. Piyasanın içiçe geçmiş ağları değil, sosyal yükümlülük, toplumda insanları birbirine bağlayan yapıştırıcıydı. Balık avcılığı yapan her köy, simetrik

olarak, ticaret yapmak için bir kara (denizden uzak) köyüne sahipti (böyle bir köyle ilişkideydi). Klasik iktisatçılar insanın ilk tabiatının “takas, trampa, mübadele yapmaya” meyilli olduğunu ileri sürdükleri için Polanyi’nin saldırısına hedef olur ve bu saldırısı Polanyi’yi iş bölümünün piyasaya yol ve receği yolundaki ilkeyi “bir safsata” ve “hemen hemen tamamıyla uydurma” diye adlandırmaya iter (44-45). Böylece, piyasa konseptlerinin, insanlığın ilkelerinin altını oyarken, klasiklerin bu temelsiz iddiaları günümüz ekonomisinin ve toplumun can sıkıcı şekilde dayandığı temel olarak hizmet görür. Ekonomik liberalizmin temel iddialarına saldırdılar, insanlığın tabiatı göz önüne alındığında, (liberal) teorinin onların piyasa yoluyla yaşadığı yolundaki mütalâasının altını oyar.

Buna karşın, Polanyi’nin insan tabiatıyla ilgili iddiaları şüphe götürmez(tartışılmaz). Hem liberaller hem Polanyi esas itibariyle insan tabiatının (bir şekilde) barışçı olduğunu kabul ederler: ya sosyal bir ağ aracılığıyla dağıtarak veya ticaret yaparak. İnsanlık tarihindeki dehşet verici olaylar görmezden gelinir. Bu, *The Great Transformation*’ın yazıldığı II. Dünya Savaşı sonrası ortamdaki iklim dikkate alındığında bilhassa tuhaf bir durumdur. Moğol imparatorluğunun sosyal yapısı -fetih, yağmacılık, yeniden fetih-Moğollorın göçebe hayat tarzından yararlanmış olmasına rağmen, ihmal edilmektedir. Üre-tim, toplum ve dağıtım gibi meseleleri sarmalayan, muhafaza edilmiş tarihî yazılı ve sözlü geleneklerin nisbî eksikliğinden dolayı pre(post-) modern dünya hakkında pek az şey bilindiği söylenebilir. İnsanın “ilkel” tabiatı hakkında yapılabilecek araştırmaların belirli sınırları vardır. Polanyi, günlük ilişkilerle ilgili bu bilgi yokluğundan, antik toplumlarda (ilkel/daha önceki insanların) ekonomilerinin bir “hakkında kayıt bulunmayanzaman-mesafe-kişi-sistemi” olduğunu

söyleyerek sıyrılır(50). Mamafih, tam da bu bilgi eksikliği (handikapı) Polanyi'nin analizinde gömülü olan problemdir. Polanyi'nin mevcudiyetini itiraf ettiği iş bölümü, tamamen, gerçekten ilkel bir dünyada vazifelerin taksimidir. Mamafih, toplumlar gelişmeye başlayınca, iş bölümü için enformasyon (bilgi) ihtiyaçları artar -buğday yetiştiriciler fırıncı olurken fizikî süreçlerle ilgili bilgi ihtiyacı artar. Çeşitli görevlerin koordine edilmesi -ki eskiden köyden bir yaşlının köyün insanlarını işlere taksim etmesine yol açmıştı- mevcut dünyada farklı, dinamik bir süreci gerektirir. Dünya artık tecrit edilmiş köylerin ve abide inşâ edici imparatorlukların dünyası değildir; şimdi, büyük kalabalıkların, kolay iletişimin ve yüksek dereceli uzmanlaşmanın dünyasıdır.

Tartışma Metotları: Hindistan

Polanyi'nin kendi iktisat anlayışını nasıl savunduğunun tesirli bir örneği, onun kolon-yal sömürüye bakışıdır. Polanyi tartışmayı sömürü kavramının problemleri olduğuna işaret ederek başlatır. Sömürünün ekonomik tanımını "mübadele oranlarında daimî yetersizlik" olabilir; Polanyi'nin kendisi bunun her zaman var olduğundan şüphe etmiştir (Polanyi, 159). Polanyi "kültürel dejenerasyon"un adâletsizliğin daha yararlı bir göstergesi olduğunu ima eder. Ne var ki, bu tanımın kendisi de çeşitli problemler yaratır: Kültürel dejenerasyon son derece sübjektif bir anlam kazanabilir. Polanyi'nin yaptığı gibi, dejenerasyon temel sosyal müesseselerin bertaraf edilmesini kapsayabilir. Birçok kimse Hindistan'ın kast sistemini -bilhassa dokunulmazlara- çok keyfi mahiyetli ve devrini çoktan tamamlamış bir kurum olarak görür.

Dahası, Hindistan'da adâletsizliği sona erdirmeye çabası, Batı'da eğitim görmüş Ghandi zamanında zirveye ulaştı. Ghandi'nin

ikiyüzlü İngiliz işgalcilerine ve yerli sosyal kurumlara karşı Batı'nın adalet standartlarını uygulaması en azından BJP'ye karşı kültürel dejenerasyondur. Ancak, Polanyi'ye göre, Batı'nın piyasa kurumu, özellikle "bir piyasa ekonomisi tamamiyle farklı biçimde organize olmuş bir topluma yamandıği zaman", suçlanması gereken şeydir (*ibid*).

Polanyi, piyasayı, geleneksel olarak piyasa taraftarı bir ülkede mevcut olduğu zaman dahi, eleştirirken, bir muhtemel liberal cevap, yerli halklara piyasayı empoze etmenin hiçbir şekilde piyasa olmadığıdır. Bu geçişin/intikalin ayrıntıları, yerlilerin toprak üzerindeki haklarına nasıl riayet edileceği... bunların hepsi kolonileştirmenin lehine çarpıtılmış benzemektedir. Liberale göre, bu, liberalizmin beyaz postunu giyen merkantalizm kurdudur.

Polanyi Hindistan'daki ve geleneksel toplumdaki açıklıktan piyasayı sorumlu tutar. İddia eder ki, "son elli yıldaki kıtlıkların fiilî kaynağı, mahallî gelir yetersizliğiyle birleşmiş şekilde, tahılın serbestçe pazarlanmamasıydı" (Polanyi 160). Polanyi, tahıl üretimi yetersiz kalırken, yardım için kullanılacak bir demir yolu sisteminin, maddî ihtiyaçları karşılamaya yeterli olacağını ekler (*ibid*). Ancak, bu olmadı, çünkü yeni organizasyon köylüler için kaynak yokluğunun hesabını vermedi. Eski köy araçlarının yerini alan "yeni piyasa organizasyonu" suçlanmalıdır; "merhametsiz" East India Company bile kıtlık yardımı -rekabetle gelmeyen yardım sağlamıştır (*ibid*). Polanyi bu hikâyeyi sağlam delile dayandırmakta başarısız olmaktadır. Çizilen Hindistan alt kıtası resmi hiçbir rakam, istatistik, figür ihtiva etmemektedir. İklimin kıtlığı etkileyen faktörlerden biri olmadığını söylerken, tabiatla ilgili sebeplerin etkili olmadığını ispatlayamamaktadır. Birçok faktör -doğum oranlarında bir patlama,

toprağın tedricen aşırı vergilendirilmesi, iklim değişikliğinin başlaması- açıkları izah edebilir. Köy stok yapsa da yapmasa da, tahıl üretiminde başarısızlık ortaya çıktığı vakit, bu, organizasyon ne olursa olsun, yaralar açar. En muhtemeli, biraz önce ele alınan meselelerde çok az data mevcut olduğundan, gerçekten bir sonuca ulaşıp ulaşamayacağı sorusunun yükseltilmesidir. Mamafih, ikinci bakışta, bütün paragrafın bir dizi varsayım dayandığı görülür; paragraf koroyu tekrar etmektedir. Kitaptaki bu yere gelindiğinde Polanyi tezini destekleyen delili sunmuştur ve okuyucunun artık Polanyi'nin piyasa hakkında söylediği şeyleri Hindistan'a uygulaması beklenmektedir. Böylece, piyasa şeytani çirkin başını tekrar yükseltir ve Hindistan halkını vurmaya başlar.

Hayalî Mallar

Polanyi, toprak, emek ve paranın mallar olarak tanımlanmasının, piyasa tarafından kendi varlığına zemin teşkil etmek için yaratılmış bir hayal olduğunu ileri sürer. Polanyi, toprak yaratılamayacağından, emek kişilerin yapısına gömülü bir güç olduğundan ve para yalnızca bir mübadele aleti/aracı (token) olduğundan, bu kaynakları mal muamelesine tâbi tutmanın sadece hayalî olmakla kalmadığını, aynı zamanda tahrip edici olduğunu söyler (Polanyi 72-73). Mamafih, tecrübe bu görüşü doğrulamakta mıdır? Polanyi'nin bizzat kendisi Sovyetler Birliği'nin, toprakta, "piyasa ekonomisinin kooperatif mallarıyla bastırılarak" toprağın mal olmaktan çıkarıldığı toplumların bir örneği olduğunu zikretmektedir. Ancak, buna rağmen, Sovyetler Birliği kendini beslemede ve toprağı verimli hale getirmede çok sıkıntı çekmiştir. Verimli topraklara sahip olmasına rağmen, Sovyet tecrübesi karamsarlık verici bir başarısızlıktır.

Yeniden Gözden Geçirilmiş Liberalizm

Polanyi, delillere sahip olmasına rağmen, liberalizmin toplumsal etkileri konusunda bir mütalâada bulunmaz. Kendini liberalizmden "koruyan" toplum temaları Polanyi'nin eserinde tekrar tekrar belirir. Ancak, Polanyi sıradan halkın, işçilerin -ki Polanyi bunların liberal sistemde hep kaybettiklerini ve tam anti-liberal olduklarını kabul eder- liberalizmin bazı prensiplerini benimsemiş olabileceklerini asla düşünmez. Liberal/ liberteryen Thomas Paine'in, *İnsan Hakları* adlı broşürü bir köye ulaştığında sebep olduğu reaksiyon-tek bir nüsha bir isyana sebep oldu(93). Liberal metinleri Büyük Britanya'nın dışında tutan paternalist felsefe aynı zamanda oy hakkını da zenginlerle sınırlı tuttu. Polanyi, "İngiltere'de demokratik hareket siyasî sahada sınırlanmıştı" demektedir(22). Gerçekten bu hareket kök tutsa ne olurdu? Kitleler sosyalizme ve İşçi Partisine mi yönelirdi yoksa Gladstone liberalizminin bir türü mü döneme hâkim olurdu? Polanyi kendisini toplumun idaresinde tam olarak ifade etmeye muktedir olmayan liberalizm tarafından gerçekleştirilen değişiklikleri görmeyi ihmal etmektedir. Belki de güya toplumu ilkel insan zamanında ve sonrasında yönettiği varsayılan mütekabiliyet ve yeniden dağıtım ilkeleri artık hüküm sürmemektedir. Liberal ilerleme ve özgürlük altında eşitlik Polanyi tarafından reddedilmektedir. İmtiyazların ortadan kaldırılması -endüstri, işçi ve asiller için koruma olmaması- ve toplumdaki bir fraksiyonun diğerinin zenginliğini ele geçirme teşebbüsünün sona erdirilmesi- liberalizmin bir hedefi- Polanyi'nin düşüncesine aykırıdır.

Toplum ve Tanrı

Polanyi'nin toplumun temel işleyiş ilkelerinin kâşifi olarak işaret ettiği bir aktivist Robert Owen'dır. Polanyi'nin rolü Owen'ın fikirlerini sunmaktır; fakat Polanyi'nin Owen'a

aşırı pozitif muamelesi eleştirel bir tetkik sağlamamaktadır- ki böyle bir tetkik Polanyi'nin tezinin Owen'ın analizi üzerinde daha fazla odaklanmasına müsaade etmiş olacaktır. Owen'ın fikirlerinin esası, Polanyi'nin işaret ettiği gibi, şudur: "toplum hakikî olduğu için insan en nihayetinde ona tâbi olmalıdır"(128). Bu varsayımın bir erdemi vardır; zira sosyal âdetler, tarzlar, davranışlar muhakkak ki bireyleri belirli biçimlerde davranmaya itecek şekilde etkiler; bir çıplaklar kam-pıyla şirket merkezlerini kıyaslayın. Owen geleneksel toplumu "Hiristiyanlıktan uzaklaşmakla suçladı", çünkü o toplum ahlâkî sorumluluğu topluma değil bireye vermiş ve toplum yerine bireye vurgu yapmıştı (*ibid*). Polanyi, Owen'ın bu yanını zikrederken, onu, Owen'ın sosyo-politik ve ekonomik organizasyon teorilerini araştırdığından daha az araştırır. Din, ister müslüman İran'daki gibi bir teokraside, ister pagan Keltler gibi bir eski kabilede, ister ABD gibi (post)moderniteyle uğraşan/yaşayan bir endüstriyel ülkede olsun, toplum üzerinde büyük bir güce sahiptir. Gerçekte, dinin fikirleri inananlar ve sosyal kurumlar üzerinde etkili olur ve bu yüzden tetkik edilmeleri gerekir. Polanyi gibi bir hümanistin bu insanlığın- gerçek veya hayalî- bir kısmını ihmal analizinin derinliğini, çarelerin geçerliliğini ve toplum için yararlılığını azaltacaktır.

Dinin sosyal ve ekonomik veçheleri ihmal edilemez. Polanyi, bilhassa Speenhauland hakkında yazdığında, dinî kurumlara atıfta bulunur. Ancak, bütün olarak bakıldığında, dinî ve teolojik fikirlerin tesiri Polanyi'nin analizinde ihmal edilir. İngiltere'de teolojik karışım, VIII. Henry'nin reformlarından sonra Katolik ve Kalvinist doktrinleri bağdaştırarak, âdetleri ve tarzları mutlaka etkilemiştir. Kalvinist ilkeler, Max Weber'in "Protestan İş Ahlâkı" ifadesinde kanıtlandığı

gibi, zenginliğe sempatiyle bakan duygularla birleştirilir. Mımbardan maddî başarının teşvik edilmesi ve piyasa taraftarı ve aynı zamanda hayır faaliyetleri taraftarı tarzların yayılması toplumu etkiler. Buna zıt şekilde, Avrupa'nın Katolikliğin baskın olduğu kesimlerinde böyle bir ahlâk anlayışı teşvik görülmeyebilir, daha ziyade maddî başarı hor görülür. Dinin belli davranış tipleri için sağladığı meşruiyet etkili bir motivasyondur. Bu ilkeler bir sosyal felsefe değildi, fakat, bağları için, kudretli bir yaratıcıdan gelen değiştirilemez bir doktrindi. Hristiyanlığı sosyal bir güç –meşru davranış için ahlâkî bir kod olarak kullanmayı reddederek Owen güçlü bir aracı (ortadan) kaldırdı. Dinlerin güzelliği şudur: Dinler hem birey hem toplum üzerinde etkili olur. Hristiyanlıkta seküler olan kendi kulvarında çalışırken/işlerken İslam seküler olanla dinî olan arasında bir hatta sahip olmama eğiliminde görünmektedir. Toplum genellikle dini izler, fakat din son bir çare (müracaat) olarak kişiye dinin yolunu izletme gücüne sahiptir; çünkü, herkesin kötü olması "senin" de kötü olman gerektiğini göstermez. 1860'larda köleliğe karşı savaşa, veya, 1960'larda, sivil haklar için, bu tür şeylere sempatiyle bakmayan kuvvetli sosyal güçlere rağmen, mücadele eden, dinden ilham almış kimselerin etkili gücü toplumu davranışını her zaman belirlemez. Dinle ilgili tartışma, ister ekonomik ister başka türlü olsun, davranışın bireysel ve sosyal motivasyonlara sahip olabileceğini gösterir.

Demokrasi

Polanyi, zamanımızda demokrasiye duyulan aşktan yararlanmak istemektedir. Polanyi, demokrasiyi, demokrasiyle piyasayı karşılıklı anti-tezler hâline getirecek şekilde kullanmakta ve liberalleri demokrasi ile tenkit etmektedir. "Demokrasinin kapitalizm için bir

tehdit/tehlike teşkil ettiği yolundaki kanaatini ifade etmeyen/dışa vurmayan bir tek militan liberal yoktu” (Polanyi 226). “Militan” teriminin kullanımı, liberalleri, iktidar arayışlarında gerçekten militan olan komünistler ve faşistlerle aynı arenaya/kefeye koymaktadır. Bu tasvirde şiddete karşı olmakla ve iktidarın yozlaşabilirliğiyle ilgili liberal fikirler yer almamaktadır. Popüler demokrasi, hakikî biçiminde, çoğu insanın değerli addettiği şeylere bir tehdittir. En nihayetinde, kitleler tek ses olarak yönettiğinde, iktidar %50’nin elinde olduğunda, iktidar sahipleri kendi amaçları doğrultusunda mülkiyeti gaspedebilir, büyük işletmeleri parçalayabilir, insanları uydurma suçlardan mahkûm edebilir, etnik azınlıkları belli mesleklerden dışlayabilir ve arzu edilmeyen şeyleri yapabilir. Polan-yi’nin çarpıtmasının tersine, “rıza ile yönetim”, temsil ve demokrasinin gücü üzerine sınırlar yerleştirme gibi liberal fikirlerin/kon-septlerin fonksiyonel/işler olduğu görülmüş-tür. Polanyi sosyalizmi üretim araçlarına devletin sâhip olması biçiminde tanımlama-mak-tadır; O’na göre sosyalizm “kendi kendini düzenleyen piyasayı, (onu) bilinçli olarak gerçekten demokratik bir topluma ikincil kılarak aşar(üstündür)” (Polanyi 234). Liberaller bir piyasanın gerçekten demokratik bir toplum olduğunu söyleyerek cevap verecektir. Polan-yi’nin bu selim-akla- ters iddiasını cevaplamak için (militan veya uysal) klasik liberaller, arz ve talep mekanizmasıyla oylamaya, en çok arzu edilen faydanın hesaplanması yoluyla tüketici tercihlerine ve sonuçlara gönderme yaparlar. En popüler taleplere hizmet edenlere, kamu ofisleri yerine, kâr verilir. Kararlar, kollektif olmasalar da, insanların ne istediği anlamında, topludur. Mamafih, en fazla merkezîleştirilmiş ekonomilerde, ortak fikri paylaşmayan kimse karnını doyuramaz.

Modernitenin İstikameti

Feraset yeteneğine sahip olmaksızın, Polan-yi, hakikati incelemek için Sovyetler Birliği’nin planlanmış imajının ötesine geçmez. Bunun sebebi, Sovyet modeline kapitalizmin bir alternatifi olarak sempati duyması olabilir. Mamafih, bazı muhteşem yanlış telaffuzlar da yapmaktadır. “İlk Rus devriminin (1918)”, Rusya’da 1789’un prensiplerini gerçekleştirerek, “mutlakîyetçiliğin, feodal toprak düzeninin ve ırksal tahakkümün tahrip edilmesini başardığım” iddia eder. Fakat, halkın Lenin’i izlemesinin sebebi, Lenin’in barış, toprak ve ekme vaatleriydi. Bolşevikler feodal toprak düzeninin yerine devletin toprağa sahip olduğu bir düzeni yerleştirdi ve ırksal tahakküm bu tiranlığı izledi. Polan-yi, “Büyük Yalanı” etrafa yaymakta, 1930’lar ve sonrasında ortaya çıkan çok sayıdaki gazetecilik çalışmasına, komünist tahakkümün delillendirilmesine ve 1930’ların kendisinin gözlediği yıllar olmasına rağmen, “Büyük Yalanı” yaymakta bir rol üstlenmektedir. “Ukrayna’lı anti-sovyet sabotajcıları” kınayarak Stalin’in tasfiyeleri esnasında kollektivizasyona karşı direnen, nisbeten daha iyi durumdaki Rus köylüleri olan Kulakların bastırılmasını örtmektedir (Polanyi 238). Bu bastırmanın delilleri, Aleksandr Nekrich’in *The Punished Peoples* (Cezalandırılmış Halklar) gibi, muhaliflerin eserleri yoluyla Rusya’nın dışına taşınmıştır. Öyle anlaşılıyor ki, Polanyi Sovyet tecrübesinin yalnız balayı kısmını görmüş, fakat illüzyonun Molotov-Ribbentrop paketi altında çatırdayışını farketmemiştir.

Liberalizm: Daha Derin Bir Bakış

Liberalizmde Polanyi’nin ele almadığı birkaç unsur vardır. En başta Locke ve Paine’in haklara dayalı bir teoriyle yaptıkları katkılar görmektedir. Bu, insanlık tarihinin tetkik edilmesinden veya modern felsefi düşünce

tarzından üniversal prensiplerin bulunması ve bu prensiplerin hayata uygulanması gerektiğidir. Hayat, hürriyet, mülkiyet ve benzerleri, toplum müsaade etse de etmese de, insanların malik olduğu haklardır. İnsan hakları ideali bu fikirleri içinde barındırır. Polanyi piyasanın çalışmadığını (işe yaramadığını) ve çalışmayacağını (işe yaramayacağını) ileri sürerken, doğrudan doğruya bu konseptlere saldırmamaktadır. Polanyi liberal ekonomiyi kendi kendini düzenleyen bir vizyon olarak resmetmektedir; oysa, yalnızca çok heyecanlı liberteriyenler bunu iddia edecektir. Adam Smith eğitimde, alt yapıda ve kamusal iyide bir hükümete ihtiyaç olduğunu söyler. Milton Friedman para arzı üzerinde belli bir hükümet kontrolünü savunur. Polanyi'nin söylediği kadar ileri giden, belki de, yalnızca, hükümeti küçümseyen tavrıyla, Avusturya İktisat Okulu'dur. Fakat, hakikatte, her ikisi de analizde birbirine yakındır; Avusturya İktisat Okulu mensupları sosyal güçlerin ticareti ve ekonomiyi nasıl yarattığına bakar. Kapitalizmin çökmesinde Savaş Sonrası dönemin özellikleri ihmal edilir. Hükümetlerin Dünya Savaşı'nı enflasyon yoluyla finanse etmiş olması gerçeği savaş sonrası istikrara katkıda bulunmadı. Tarifeler, sosyal koruma için değil Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmiş ülkelerin ucuz mallarını muzaffer ülkelerin dışında tutmak için dizayn edildiğinden, problemi ağırlaştırdı. Alman-ya'ya yüklenen ve ihracat yoluyla karşılanabilecek olan tazminatın ağır şartlarıyla birleştiğinde, kapitalist sistemin çökmesi, liberal açıklık politikasından değil intikam arzusunun doğdu/çıktı. Son olarak, Antik İmparatorlukların ekonomilerini merkezileştirebilmelerinin, kabile toplumlarının yenden dağıtım yapabilmelerinin ve modern toplumun bunları yapamayacak olmasının sebebi toplumun sahip olduğu komplekslik(karmaşık-lık) derecesidir. Polanyi'nin bu karmaşıklığı toplumun regülasyona ihtiyaç

duymasının gerekçesi olarak göstermesine karşın, regü-lasyoncu organın- hükümetin/devletin- ancak sınırlı bir bilgiye sahip olabileceği ve sınırlı bir bilgiyi işleyebileceği gerçeği(olgusu) hükümetin etkililiğini sınırlar. Piyasa başarısızlığı yeni bir şey değildir-belki de liberal ütöpik vaatlerin başarısızlığı. Ancak, müdahaleci cevabın - piyasayı düzeltmek için hükümeti kullanmak- kendisi yeni bir terim yaratmıştır -hükümet başarısızlığı. Her iki bakış da ütöpiktir.

Özgürlük ve Karmaşık Toplum

Polanyi toplumun ekonominin üstünde yer aldığı bir gelecek tavsiye etmektedir. Sosyal hayatı arz ve talep değil hayat belirlemelidir. Sorulması gereken, "Toplum, toplumun mensupları üzerine empoze edilen bir kalıp ise, toplum nasıl gelişecek/evrilecek?" sorusudur. Liberal bir dünyada devlet, zoru, kültür empoze etmek için kullanmamalıdır. Sivil toplum -devletten farklı ama devleti etkileyen bir alan- fikri liberal cevaptır. Bu sivil toplum kendiliğinden evrilir ve sivil toplum içinde eski kurumlar ıskartaya çıkartılır ve değişim tarafından yaratılan boşluklar yeni kurumlar tarafından doldurulur. Polanyi piyasanın kendiliğindenliğini reddeder, peki ya toplumdan ne haber? Polanyi der ki, "içinde iktidar ve zorlamanın olmadığı bir toplum da, zorun hiç fonksiyonunun olmadığı bir dünya da mümkün değildir" (257). Belki de liberal dünya ekonominin toplumun üzerine yerleştirildiği bir dünya değildir, fakat her ikisinin de gözaltında olduğu (scrutiny) bir dünyadır. Performansı (iyi) olmayan şirketler ve sosyal kurumlar kaybolup gider. Polanyi haklardan bahsetmesine rağmen, Polanyi'nin felsefesinin nihaî hedefi bütün iktidarın toplum adı verilen bir kurumda (kurumun elinde) toplanmasıdır. Bu, bir "Volksgemeinschaft", bir "halk (people's)

(halkların 'peoples') topluluğu" olabilirdi ve böyle bir toplulukta, Hayek'in üzüntüyle işaret ettiği gibi, "birey hiçbir hakka sahip değildir; bireyin sadece görevleri vardır".

Sonuç

Polanyi kitabında klasik iktisat anlayışının temellerini berhava etmeye çalışan argümanlar ileri sürmektedir. Bu argümanların özü şudur: İlkel insan, köy hayatında, takas, trampa yapmamış ve kâr etmemiştir. Polanyi iddia etmektedir ki, sosyal faktörler dünyayı çalıştırmaktadır (çalışır yapmaktadır). Dahası, ekonomi, sosyal faktörlerden türeyen sosyal yerleşikliğinin bir ürünüdür. Polanyi, istatistikî verilerin ve delillerin nâmevcudiyetine rağmen, Hindistan'daki kıtlıktan piyasa sisteminin gelişini sorumlu tutmaktadır. Liberal yazar Thomas Paine'in eserlerinin bir isyana sebebiyet verdiğini zikretmesine rağmen, bunun piyasa güçleri için esaslı bir değişiklik olabileceğini düşünmekten vazgeçmez. Liberalizmin kendisi, Polanyi'nin iddia ettiği gibi, kendi kendini düzenleyen piyasanın tam bir savunucusu olmamış olabilir ve kendisi de bir teori olarak gelişmiştir. Polanyi, SSCB örneğiyle, Rus Devrimi'nde insanlığın en yüksek ideallerinin gerçekleştirilmiş olduğunu savunmanın ötesine geçer, aktif şekilde Stalin'in tasfiyelerinde öldürülen Ukrayna köylülerinin gerçekte faşist sabotajcılar oldukları yolundaki Stalinist propagandayı teşvik eder. Topluma gelince, Polanyi kurumlar yaratmak için güç kullanmama liberal idealini reddetmektedir. Hristiyanlık idealleri, Robert Owen'ın felsefesine dayanarak, Polanyi tarafından, moda dışı olarak sunulmaktadır. Trajik bir şekilde, kiliseyi yeniden canlandırarak (reinvigorating) ve insanî endişelere (concerns) başvurarak, Polanyi, programı için bir temel yaratabilirdi, fakat Owen'ın yarı Nitzscheciliği bu ittifakın önüne geçmektedir. Çalışması boyunca ve

oku-yucularını kazanmak için Polanyi özgürlüğe samimî olmayan övgüler (lip service) yapmaktadır. Ancak, Polanyi'nin güvenilirliği, Sovyetler Birliği'yle ilgili ihanetkâr ifadelerinin gösterdiği gibi, sarsılmaktadır. İdeolojiye dönersek, Polanyi ideolojik etiketlerin konseptleri ifade etmede rol oynadığı bir dizi iddiada bulunmaktadır. Sovyet ilkelerini gözü kapalı kabul edişinin sebebi toplumun uğruna mücadele ettiği şeyi, piyasanın üstünlüğünün reddiniecessüm ettirmesi olabilir. Ancak, Polanyi'nin eseri neye dayanmaktadır? Piyasanın mevcut olmaması durumunun sadece birkaç örnek için mevcut olduğunu, diğer durumlar için var olmadığını gösteren istatistikler gibi, iddialarını destekleyen sayılar sağlamamaktadır. İnsanın tabiatıyla ilgili tezleri, iyi referanslandırılmış olmasına rağmen, toplumun ikinci el tavsifleridir. Gerçekten, insanlığın tabiatındaki/mahiyetindeki muhtemel bir değişme, belki de, insanın belirli bir zaman diliminde belirli bir şekilde davranmış olmasının şimdi öyle davranması gerektiği anlamına gelmediğiyle ilgili tartışmaları açarak, argümanı daha komplike(kar-maşık) hâle getirecektir. Toplumla ilgili tartışma Polanyi'nin performansının iyi olduğu yerdir- toplum kesinlikle mevcuttur. Ancak, sonra topluma toplumun üyeleri üzerinde kontrole sahip olması gerektiğini söyleyerek (bireyler) dış(ı) (bir) değer atfetmek ve gönüllülüğe dayanan, kendiliğinden kurumların olamayacağını söylemek onun münazarasında (debate) seçilen bir yol değildir. Bu eleştiriler dikkate alındığında Polanyi'nin eseri tutarsız, en azından tartışmaya açık görünmektedir. Problem yalnızca bir delil, sayılar ve usûl problemi değildir, fakat Polanyi'nin toplumun kendisinin karakterini temelden yanlış değerlendirmesidir. Liberallerin özgürlük, tercih ve demokrasi ve doğal haklar kavrayışı Polanyi'nin tezinde önemli bir yer işgal etmemektedir. Ekonomiyi kim(ler)in idare

edeceğinin tetkik edilmesi de- ekonomiyi idare etmek için gerekli bilgiye hükümet sahip olmayabilir. Polanyi, maalesef, toplumu yaratmak için şiddet kullanmaya teşne görünmektedir. Ancak, problem zorun akıllıca/bilgece kullanılmasında değil, daha ziyade sonuçlarındadır/etkilerindedir. Zor, ona mutlak olarak sahip olanları yozlaştıran nihâi uyuşturucudur/ilâçtır. Lord Acton'ın insan tabiatıyla ilgili feraseti belki de Polan-yi'nin sosyoloji ve antropolojiye saldırılarından daha açıklayıcıdır/ilham vericidir. Polan-yi, sonunda, bu yazının başına alınan epigramda Hayek tarafından tasvir edilen fenomeni doğrular gözükmemektedir. Gelenekselcilik ve radikalizmin karışımı daha da tehlikeli bir faşizm yaratmaya hizmet eder. Bütün faktörler olduğu gibi masaya yatırıldıktan sonra, Polanyi yalnızca

ütopyanizm günahıyla suçlu değildir, fakat, toplumu kendi tasavvuruna göre veya idealize edilmiş bir sosyalist geçmişe göre yeniden yaratma peşinde koşan Sol kanat faşizmiyle suçludur. Piyasa sisteminin devamı- ki bu Polanyi'nin imkânsız olduğunu düşündüğü bir şeydir- Polanyi'nin savunduğu herşeyi yalanlayan çarpıcı bir karşı örnektir. İstikbal geçmişin zorla yeniden yaratılmasında değil, devamlı değişen kendiliğinden gelecekte yatmaktadır.

* "Champion of the Old Order: The Authoritarianism of Karl Polanyi in *The Great Transformation*",
www.msu.edu/user/kunzfran/Polanyi.htm

Çeviren: Atilla Yayla

Türkiye'nin Hâlleri

2. Baskı

Murat Belge

Yıllardır Türkiye'deki fikir hayatının zirve isimlerinden biri olmayı başaran, doğru bildiğini şartlar ne olursa olsun savunmaktan geri kalmayıp, her zaman yeni ufuklara açılmaya, analitik olmaya çalışan değerli fikir adamı Murat Belge Türkiye'nin Hâlleri ile yeniden okuyucularıyla buluşuyor. Yazarın muhtelif yerlerde yayınlanmış makalelerinin bir araya getirilmesiyle oluşan bu eserde, ağırlıklı olarak, Türkiye'nin toplumsal ve siyasî bunalımları üzerine yapılan özgün değerlendirmelere yer verilmekte, Türkiye'deki antidemokratik ve anti-özgürlükçü zihniyetin çeşitli alanlardaki tezahürleri yetkin biçimde tahlil ve teşhir edilmektedir.

LiBeRtE

Kitaplığımızda Özgürlüğe Yer Açın...

Özgür düşüncenin adresi

liberal düşünce

koleksiyonu kısa bir süre için sadece

60 milyon TL.

20 sayıdan oluşan bu kampanya fırsatını

KAÇIRMAYIN!

ADI VE SOYADI:.....

ADRESİ:.....

.....

TELEFON:..... FAKS:.....

TAKIM TUTARI: 60.000.000 TL.

- Banka hesabına yatırılmıştır
 Posta çeki hesabına yatırılmıştır

Tarih:...../...../..... İmza:.....

Siparişin gönderilebilmesi için 60 milyon TL.'nin yatırıldığına dair makbuzun yukarıdaki formla birlikte yanda belirtilen adrese ulaştırılması veya faks çekilmesi yeterlidir.

Kargo ücreti alıcıya aittir.

* Kampanya 9-29 arası sayıları kapsamaktadır.

SİPARİŞ ADRESİ VE HESAP NO

GMK Blv. 108/16 Maltepe-ANKARA
Tel: (312)230 8703 Faks: (312)230 8003

Posta eki Hesabı: Liberte AŞ. adına,
1027018

Banka Hesabı: Liberte AŞ. adına, Vakıflar
Bankası Maltepe Şubesi, 2020935